

Et bidrag til Gustav Johannsens historie.

Ved Johan Ottosen.

Det forstår sig af sig selv, at Gustav Johannsens historie endnu ikke kan skrives og trykkes. Tiderne er ikke til det. Men indtil det rette tidspunkt kommer for udgivelsen af en skildring af hans livsgærning, er det ønskeligt at få stoffet dertil så vidt muligt samlet sammen. Han har selv efterladt sig talrige og velordnede breve og andre papirer, som nu er i mit væрге. Og jeg tillader mig derfor på dette sted at bede alle, som i deres gemmer har lignende bidrag til hans historie — hvad enten det er breve, avisudklip eller andre kilder — da venligst at stille dem til min rådighed så længe, at jeg kan gøre uddrag af dem.

Det nedenstående lille bidrag til hans livshistorie er ganske fordringsløst, men bærer i al sin beskedenhed tydelig præg af hans kærnesunde natur, navnlig i fortællingen om hans fæstningstid i Magdeburg. Man skal lede længe om et menneske, som i den grad havde ævnen til at glemme sine trængsler og kun huske lyssiderne.

Da jeg i sommeren 1889 havde lovet Illustreret Tidendes redaktør, hr. M. Galschiøtt, at skrive en lille skildring af Gustav Johannsen, søgte jeg Gustav Johannsen i hans hjem på Margretesminde og bad ham fortælle mig noget om sit levnedsløb. Jeg skrev op, alt imens han fortalte. Til artiklen i Illustreret Tidende (for 1. oktkr. 1889) kunde jeg kun bruge en mindre del deraf. Men notebogen, jeg skrev i, har jeg gemt, — og nu ved hans død vil det blive læst med interesse. Det er jo en slags improviseret selvbiografi af ham, og det bringer en hel del oplysninger om hans yngre år — inden valget 1881 —, som er ukendte for de fleste. Jeg beholder notebogens knappe stil, og retter heller ikke ved den lejlighedsvis springen frem og tilbage, som følger med den improviserede fortællen.

Altså: i juli 1889 fortalte Gustav Johannsen således:

Født 1840 i Gundeby. Opvokset i Sylvested: plattysk, men en del dansk. Faderen havde aldrig lært dansk. Bedstefaderen dansksindet tysk skolelærer i Angel, udgav en bog om „sangdigtere i Slesvig-Holsten“ 1802 (det var i Nørre Brarup, dengang dansk, plattysk til børnene, men efter konfirmationen „talte de dansk og røg tobak“); stod i forbindelse med videnskabelige selskaber, medlem af et matematisk selskab i Hamburg, fik en kaldelse som matematiker til Sachsen, men modtog den ikke, fordi hans i 1865 afdøde kone (80 år) ikke kunde tænke sig det; hun kunde slet tysk. Bedstefaderen er nævnt i Slesvigholstensk Forfatterlexikon.¹⁾

Faderen har aldrig lært dansk, kunde det kun som dialekt. Da sprogreskriptet kom, troede han ikke, han kunde undervise på dansk. Men da han havde været tro, fik han en substitut. Det kunde han ikke finde sig i; efterhånden tog han mere del, og det viste sig, at han godt kunde tage undervisningen i dansk. Så god var Angel-dansken.

Gustav Johannsens sidste skoleår 1852—56 altså dansk undervisning i Sylvested. Efter konfirmationen blev G. J. hjælpelærer i Treja som præparand, havde den nederste klasse med 133 børn. I selve Treja var der dog endnu nogle familier, hvor de gamle talte dansk. (Prøve på plattysk fra Sylvested, Allen 734, og dansk fra Treja, Allen 704, ved faderen; faderen nævnt i Erslevs forfatterlexikon).

Hustruen (G. J.s) er fra Treja. Hendes bedste-fader, som døde 1867, 96 år gammel, fortalte, at da han kom i skole, kunde han ikke et muk plattysk. — Bedstefaderen og faderen talte altid dansk sammen. — Bedstefaderen sad i kakkelovnskrogen, og når hunden gøede, sagde han stadig: „Pus ham, det er en Tysker.“²⁾

G. J. hjælpelærer ved Hulvejsskolen 1858, — til Adelby 1859 —, seminarist i Tønder i $\frac{5}{4}$ år, — så i København privat undervist —, tog examen efteråret 1860. Derpå skolelærer i Sollerup, hvor ved gilderne mindst $\frac{4}{5}$ talte dansk, nu døende. I november 1860 lærer i Langballe, Grumtofte sogn (har aldrig søgt noget selv, men kaldet af provst Aleth Hansen), hvert år gør G. J. og hustru endnu en tur derned og taler dansk; dansk er der endnu levende.

Der (i Langballe) blev G. J. snart sekretær i den danske lærerforening i Angel —, derved kendt med befolkningen —, med til folkefester. Mantzius holdt oplæsninger og havde overfyldte sale til dansk oplæsning i Angel, især i Dollerup og Stenbjærghav. I Langballe fundet danske salmebøger, fordi de stundom tog til Sundeved med båd om søndagen.

1864 afsat, flytter til Flensborg, men er stadig i forbindelse med folk i Angel, — derfor 1867 god agitator til første valg, holdt møder i de samme byer som amtmænd Matthiesen fra Augustenborg. En aften (tysk) møde i Colosseum, hvor Tyskerne var store; men Matthiesen sagde: „Selv Angel er ikke sikkert; der er en afsat skolelærer, som agiterer.“

Her i Flensborg en lille privatskole, som blev forbudt et år efter, eleverne gik til Holdts danske realskole, og G. J. lærer ved den. Kort efter valget fik Holdt ordre til inden 24 timer at afskedige G. J. for politische Untriebe. Sundbys danske boghandel var gået tilbage; G. J. tog til København og kiggede i nogle dage på Gyldendal, kom igen og købte Sundbys. På G. J.s forlag udkom 4 hæfter „Fra den danske Bogverden“, Toftes sangbog, en sangbog for „Enigheden“ og Borgerforeningens sangbog.

1869 begyndte „Flensborg Avis“. Et konsortium af danske mænd, hvor G. J. var med, havde prøvet „Flensburger Anzeiger“, betalte sig ikke. Så besluttede Monrad, købmand Freudenreich, garver Plaetner og G. J. at lave en dansk avis. Det førte til, at G. J. — (boghandelen gav gerne 1600 kr. netto) — påtog sig udgivelsen med løfte om deres understøttelse,

men var ene ejer og ene ansvarlig for gælden. Først Willemoes som redaktør (nu Nordjyllands Folkeblad), men han gik snart til Møgeltønder, så tog G. J. redaktionen.

Samtidig flere tillidshverv, bl. a. borgerrepræsentant.

Da tilbød daværende telegrafist Wennerwald sig. 1870 blev avisen forbudt ved krigserklæringen. G. J. var bestyrelsesmedlem af alle mulige foreninger, havde derfor ofte forhandlinger med landråd v. Kruppka, snakkede med ham, så at Flensborg Avis atter måtte udkomme. Under krigen gik avisen en tid op fra 800 til 1800 holdere. — Imidlertid også kirkeældste i Frue sogn. Med avisens udbredelse større arbejde, så at boghandelen måtte opgives, — købtes af Wennerwald.

Nu udelukkende redaktør og politisk virksomhed. I den tid modtog jeg anonyme artikler fra en privatlærer i Broager, meget velskrevne og nationale, som altid måtte beskæres, da han var såre ilter; ofte gik de over i kongerigske blade, underskrevne G. J. En dag forestiller sig en høj, mager ung mand: det var Jessen. Han blev så huslærer hos advokat Gessing i Tønder; flittig.

Kollisioner med presseloven. Først forskellige mulkter. 1876 fængslet i Glückstadt 1 måned; havde det rigtig godt. Sad med Bekker og Moldt; måtte spise sammen fra restauration i G. J.s celle — med vin: den blev halet ud i timevis. En gang en tønde østers fra venner i Flensborg, som vi fik, fordi øvrigheden ikke vidste, hvor den skulde hen med dem. De

100 østers spistes på én gang. Vi skulde ikke arbejde, fik aviser, men ikke vore egne.

1878 anden gang i Glückstadt. Måtte ikke arbejde; men almindelig fangekost uden smør, sukker og øl; alle breve åbnedes og læstes af direktøren. To måneder. Først lov til at holde tyske blade, så „Fædrelandet“, men ikke „Berlingske Tidende“! Dog, direktøren opdagede sin fejltagelse, og så fik jeg begge.

1878 11. oktober. § 5. D. v. s. Østrig opgav sin ret til at påse udførelsen. Herom skrev jeg en artikel om, at Nordslesvigs befolkning kan ikke tvivle, ti „ein Kaiserwort darf man nicht drehen noch deuteln“. Dette var majestætsforbrydelse! Der blev andraget på 1 års fængsel, men det blev 6 måneders fæstnings-arrest, afsonet på kastellet i Magdeburg 1879. Vi havde det godt. Jeg sad i et fangebus til 14 fanger, vi havde en slags officersrang, klædeskab, servante komode osv. — G. J. rejste derned et par dage før; gik på hotel, klædte sig i gala, kørte i droske til chefen (generalen), afgav mit kært, modtaget venligt, indtil jeg sagde, hvad jeg skulde. Han blev bister, snart noget formildet. Han sagde: „Mød kl. 7 eftermiddag, hils pladskommandanten fra mig, — saa regnes det for en hel dag.“ — Hilste fra hans excellence; jeg fik vin og cigar. Høflig opmærksom (pladskommandanten). To gange om ugen bylov, måtte ikke gå på offentlige steder; det lod sig dog gøre. — Levede der sammen med dr. Guido Weiss, revolutionsmand fra 1848, — en prægtig, gammel, dannet videnskabsmand, redaktør af „Die Wage“, retfærdig i det nordslesvigske spørgsmål. — Jeg kom ind 1. august, —

skrås for mit vindu havde Fritz Reuter siddet i kasse-matten. Kl. 7, da porten var lukket, — dørene blev ikke lukkede — var der imidlertid kommet en kasse vin fra Colding i Flensborg. Det banker — og ind kom en statelig Oberwachtmeister „um den neuen Kollega zu begrüßen“. Vi fik fat på en flaske med etikette „Hviid Portviin“. — Det banker igen: en løjtnant, — og så igen en løjtnant, — og så drak vi portvin. De var helt unge. Den ene løjtnant havde sagt — om Nobilings attentat paa kejseren —: „Ukrudt forgår ikke“; han fik 5 år, degraderet til menig. Den anden havde købt en gammel sekslobet pistol; en ven så den og sagde: „Hvad vil De med den? der går jo kun to af skuddene af?“ „Det er også nok“, svarede den anden: „Einer für den Kaiser, einer für mich“, — fik også 5 år. — Skildvagten fik flere glas ud ad det åbne vindu, — og vi sang. Godt begyndt! Skiltes sent paa natten.

2. august var G. J. fødselsdag. En mængde telegrammer fra Flensborg: Til redaktør G. J., — til formanden for „Enigheden“, — til oldermændene for St. Knuds Gilde, — til kirkeældste G. J. osv. osv. — og en mængde private. Telegrafbudene løb forskrækkelig meget. Hele besætningen af fanger gratulerede. Fik sendt masser af fødevarer fra gode venner i Flensborg, indbød til splendid frokost, fik tallerkner m. m. af feldwebelen. Der var også tre studenter, som sad for dueller.

Nogle dage efter kom Guido Weiss; pladsmajoren førte ham ind. Weiss havde skrevet — da Hüdel blev dødsdømt —: „Das Henkerbeil ist wieder eingeführt in Deutschland“.

Spillede en dag 66 med studenterne, mens Guido Weiss læste i mine bøger. Han udbrød: „En prægtig bog! Den har De vel dog sendt Bismarck?“ Det var Flensborg Vejviser („Adressbuch“) for 1878. „Se nu her“, sagde Guido Weiss: „Andersen — sen — sen, — Hansen — sen — sen, — 4 sider med Petersen — sen — sen. De behøver intet andet: „das allein beweist, dass Flensburg eine dänische Stadt ist“.

Vilhelm I. havde guldbryllup. Mange benådnin-
ger, deriblandt de to løjtnanter. G. J. fik afkortet tre måneder, slap ud den 1. november middag kl. 12, kørte straks i droske til hotel. Afskedsgilde på hotellet, alt gemytligt og venskabeligt.

Hjem. Igen redaktør. Kryger svagere, † 1881. Valg i oktober: 6410 stemmer mod 5576. Flensborg by 2400 mod 1400. I Berlin med Hans Lassen. Bismarck sagde: „Oppositionen løfter allevegne hovedet. rigsfjenderne tiltager, „und die Dänen sind in doppelter Stärke wiedergekehrt“.“ Han kiggede hele tiden på mig, for jeg var den næststørste mand i rigsdagen.

Valget 1884. 1885 omvalg. Nyt valg 1887; nu gav Flensborg 1900 soc.-dem. og 800 danske stemmer. 1886 † Junggreen. G. J. valgt 15. oktober: 7900 mod 3000, men 1887: 8500 mod 3500. De steder, hvor jeg havde holdt møder, var gået frem: Havn-
bjerget 25 pct. fremgang, Skodborg ligeså. Har siden stadig holdt møder.

Var 1881 ukendt med parlamentet, følte mig frem. Første gang Bismarck talte, gik jeg fra min plads

(mellem socialdemokraterne og Elsasserne) ned imod forbundsrådets stole, stod i en af gangene ved en tom stol. Da tager én fat i mig, — den lille Lasker, — det var hans plads: „Das mächtige Dänemark sperrt mir den Weg“. G. J.: „Aber es missbraucht nie seine Macht dem Schwachen gegenüber“. Han klappede mig på skulderen: „Bravo“.* — Blev venner; endnu samme dag sagde han: „De er en ung parlamentariker; véd De ikke besked, kom så til mig.“ Han hjalp mig meget med den indviklede forretningsorden, med andragender osv. Holdt min jomfrutale for en petition fra Åbenrå om transitlager, — en prægtig, rigtig frisindet mand. dr. Küster fra Rostock, støttede mig. — Mit forslag vedtaget med stort flertal, senere nægtet af forbundsregeringen. Modtog takskrivelse fra det tyske handelsråd i Åbenrå.

Talte for optanterne 27. jan. 1882, — fik bravo. Bötticher svarede: „Denne klage er ikke begrundet i den grad, som han påstår; — men ganske vist har den danske befolkning måttet føle politimagten.“

— Spørgsmålet om at bevare garnisonen i Åbenrå, fik flytningen hindret i de tre år, jeg sad der. Men efter Gottburgsens valg gik regeringsforslaget igennem.

1886—87 støttede jeg Elsassernes klager over retssproget.

1888 det store andragende om forbedring af

*) Saaledes fortalte G. J. det i sommeren 1889. Men andre, som hørte anekdoten ligestraks, mener, at hans svar lød: „Dänemark lässt aber niemals Macht für Recht gehen“.

fængselsloven, støttet af Richter og Windthorst m. fl. Windthorst erklærede, det hørte til landdagen. G. J., som fik meget bifald, tog det så tilbage. Vidste godt, det ikke kunde afgøres her, men ønskede debatten.

Landdagen efterår 1888, ind i januar 1889. Talte for administrationsdeling, imod overgreb fra Stegelmann (overkredsskoleinspektøren), indgav med Lassen et andragende om sprogreskriptet, blev fulgt af $\frac{4}{9}$ af de tilstedeværende: alle tyskfrisindede, Polakkerne, de fleste centrumsmænd, et par nationalliberale.

I rigsdagen: imod tysk retssprog i Elsass-Lothringen.

1888: A l e n e stemt imod forøgelsen af den tyske hær (socialdemokraterne stemte ikke), — modtog derfor brev (og anmodning om artikler) fra Revue d'histoire contemporaine. I arkivet ligger kejser Vilhelm Istes sidste historiske underskrift, — G. J.s erklæring mod hærloven ovenpå den.

Noter.

¹⁾ Efter gamle optegnelser i slægten, som jeg navnlig har faaet fra Gustav Johannsens ældste broder, førstelærer Th. J. i Hillested, vedføjer jeg følgende om

s l æ g t e n J o h a n n s e n .

Gustav J.s tipoldefader var

J o h a n n J o h a n n s e n i Skæggerød, Nørre Brarup sogn i Angel. F. 1684, † 2. marts 1755. Gift med M e t t a J o h a n n s e n, f. 1683, † 17. marts 1748. Var i mange år forvalter på Tøstrup, livegen, bad adskillige gange om, at hans lille

sonneson måtte få fribrev. Et sådant udstedtes dog først 30. april 1755 for det 3—4årige barn.

G. J.s oldefader: *M a r q u a r d J o h a n n s e n* i Skæggerød, f. 1718, † 1. maj 1789. Blev 11. oktober 1748 gift med *I d a M a r g r e t h e K r a a k*, som var født 1713, † 2. juni 1780; hun var blind i sine sidste 30 ar.

G. J.s bedstefader: *J o h a n n F r e d e r i k J o h a n n s e n*, f. i Skæggerød den 7. sept. 1751; fri for livegenskab 1755 (se ovenfor). Var i 51 år lærer i Skæggerød, hvor han døde 26. april 1819. 1802 udgav han sine „Historisch-biographische Nachrichten von geistlichen Liederdichtern, deren Lieder in dem Schleswig-Holsteinischen Gesangsbuche befindlich sind“. Hans yndlingssyssel var matematik; fra 1788 var han medlem af „Gesellschaft zur Verbreitung der mathematischen Wissenschaften in Hamburg“. Han var gift to gange, 1) 1780 med *Anna Maria Thomsen* af Rygge i Norre Brarup sogn, † 1798, — 2) d. 27. novbr. 1802 med *Anna Maria Clausen*, som var født i Dollerødskov i Sønder Brarup sogn d. 4. juni 1778, og som først døde d. 28. maj 1865. Det var i det andet ægteskabs dage, han fik det omtalte tilbud fra Sachsen, som han ikke tog imod, fordi hans kone ikke troede at kunne finde sig til rette dernede, især fordi hun kun dårlig kunde tysk. Blandt børnene af det andet ægteskab var

G. J.s fader: *B u r c h a r d t F r e d e r i k J o h a n n s e n*, f. 27. sept. 1803 i Skæggerød, † d. 6. no-

vember 1877 i Flensborg. Fra 1819 til 1823 var han elementarlærer ved Vilhelmineskolen i Slesvig, 1823—25 lærer i Lyrskov, 1825—30 i Lille Reide i Krop sogn, 1830—41 i Gundeby i Ulsnæs sogn, 1841—64 i Sylvested i Træaa (Treia) sogn. Blev dannebrogsmænd d. 6. oktbr. 1853. Da han forflyttedes til Gundeby, blev han gift med

Anna Catharina Jøns, f. 7. marts 1809, † 1893, datter af bondefoged, gårdejer Thomas Jøns i Lille Reide og Catharina Margaretha født Schrøder. Da præsteembedet i Krop netop var ledigt, foregik vielsen i Haddeby kirke d. 23. septbr. 1830. Foruden en datter, der døde som ganske lille, havde de tre sønner:

Thomas Frederik Jøns Johannsen, f. 30. august 1831; forstelærer i Hillested.

Johannes Peter Jøns Johannsen, f. 14. april 1835, forstelærer i Hundstrup.

Gustav Henrik Jøns Johannsen, f. 2. august 1840, † 25. oktober 1901.

²⁾ Gustav Johannsen ægtede 5. jan. 1862 Margaretha Kühl; hun er ifølge sin døbeseddel født 2. oktober 1837. Hendes ovenfor nævnte bedstefader hed Claus Kühl; han døde 1867 eller måske 1866 i en alder af 96 år. Fru J. meddeler, at det er rigtigt, at han fortalte, han ikke kunde et ord tysk, da han kom i skole. Det er også rigtigt, at han var blind, sad i kakkelovnskrogen og talte til hunden, som her anført. Endnu på sine gamle dage talte han aldrig højtysk, derimod nok noget plattysk, men helst dansk. Hans

søn hed H a n s K ü h l ; dennes første kone, A n n a H o r n , som var fru Johannsens moder, kunde dansk ; hun døde, da datteren var to år. Fru Johannsens stedmoder kunde og kan ikke tale dansk.

*

*

*

Det havde været Redaktionens Hensigt i dette Hefte at samle en Række Afhandlinger, der i Tilknytning til den af Hr. Ottosen meddelte selvbiografiske Skitse skulde give et fyldigt Billede af Gustav Johannsen, som han færdedes i Flensborg, paa Landet i Nordslesvig og i Berlin. Forberedelserne til Rigsdagsvalget og andre politiske Forhold har imidlertid bevirket, at disse Bidrag først kan fremkomme senere.

Red.
